

887

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI OSZTÁLYÁNAK
91. SZ. FELOLVASÓ ÜLÉSEIBŐL 91. SZ.

CH 3452

ETH AMBRUS dr.

★

SZENT KAMILI-RENDI
SZERZETESÉK
GYÖRÖTT (1761—1786.)

*Felolvasta a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályá-
nak 1913. évi október hó 9-én tartott ülésén.*

Kö. 1011.

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1915.

Ára 1 korona.

II. A Szent Kamill-rendi szerzetesek Győrött.

1. Ideiglenes tartózkodásuk az Újváros nevű külvárosban.

Előzmények. Két kamillánus szerzetes behívása Olaszországból Vácra. Bizonytalan helyzetük. Magyarországra Forgách Pál gróf, váci püspök telepítette be a kamillánus szerzeteseket a XVIII. század közepén. Forgách Rómában végezvén hittudományi tanulmányait, volt alkalmá megismerni a kamillánusok áldásos működését. Azért váci püspök korában elhatározta, hogy püspöki székhelyén is meghonosítja ez üdvös intézményt. Rómába fordult tehát a kamillánus rend főnökéhez és arra kérte, küldjön be Magyarországra két rendtagot. A rendfőnök teljesítette Forgách kérelmét és Rómából Negretti Fábricius, Firenzéből pedig De Liancourt Ker. János rendtagot küldötte Magyarországra.¹ A két kamillánus 1758 augusztus 8-ikán érkezett Vácra. Az augusztus 30-ikán tartott püspöki szentszék körlevél kiadását határozta el, melyben tudtára adta a hiveknek, hogy akik betegségben synylődnek, azokat a kamillánus szerzetesek készséggel veszik ápolásuk alá.²

Forgách püspök a két kamillánusnak ideiglenesen az ő palotájában adott lakóhelyet s megígérte nekik, hogy alapítványt tesz és házat építtet számukra. Azonban mielőtt tervét egészen megvalósíthatta volna, 1759 augusztus 25-ikén meghalt; annyiban mégis gondoskodott róluk, hogy végrendeletében vagyonának kétkilenced részét rájuk hagyta.³ Csakhogy emez összeg kiutalása körül nehézség támadt, mert Forgách püspök el lévén adósodva, hagyatékát a királyi kamara foglalta le. A kamillánusok ekkor (1759 nov. 1.) fölmentek Bécsbe Mária Terézia királynőhöz s intézkedését kérték arra nézve, hogy a Forgách-féle hagyatékból ki ne zárassanak. A királynő szóbeli ígéretet tett nekik, hogy az őket illető hagyaték kiutaltatására lesz gondja. Ily módon a kamillánusok remélhették, hogy Vácott mégis csak megtelepedhetnek. Ideiglenes

¹ Tóth Antalnak — a bevezetésben említett — műve, 12. l. — Asztl kézírata.

² Váci püspöki levéltár, Protocollum consistoriorum, Sessio 57-a, 1758. —

³ Tóth i. m. 13. l. hibásan mondja, hogy Forgách vagyonának kétharmadrészét hagyta a kamillánusoknak, v. ö. Budapesti Orsz. Levéltár, Benigneae resolutiones, 1760, 90. köt. 80—81. l.

gondoskodás is történt róluk. Minthogy a Forgách-féle hagyaték ügye nem volt elintézve, 1759 november közepéig a váci püspökség jövedelméből kaptak ellátást s ezenkívül 500 forint készpénzt adtak fönntartásukra. A Vácott való végleges letelepedésük mégsem sikerült, mert Esterházy Károly gróf, az új váci püspök, más tervekkel lévén elfoglalva, letelepedésüket ellenezte és a váci káptalannak sem volt módjában őket kellőleg támogatni.¹

A kamillánusok letelepedése Győr-újvárosban. Miután Negrettinek és De Liancourtnak nem sikerült a Vácott való letelepedés, 1760. elején ismét fölmentek Bécsbe s folyamodványukban arra kérték Mária Terézia királynőt, hogy az elhunyt Forgách Pál püspöktől nekik hagyott összeget a kir. kamarától számukra utaltassa ki, továbbá engedje meg nekik a Felség, hogy Magyarországon valahol állandó lakást szerezhessenek. A királynő a két kamillánus kérelmének megfelelőleg intézkedett. Utasította a kir. kamarát, hogy a Forgách-féle hagyatékból a két kamillánusra eső 6605 forint 94 krajcárt² addig, míg ezek állandó lakhelyre szert nem tesznek, tartsa kincstári kezelés alatt, de a nevezett összegnek ötös kamatját 1760 január 1-jétől fogva utalja ki nekik. Ezenkívül megengedte a királynő a kamillánusoknak, hogy az országban bárhol letelepedhetnek, csak valamelyik püspök befogadja őket egyházmegyéjének területére. De még többet is tett Mária Terézia; oly jóindulatot tanusított irántuk, hogy Pálffy Miklós gróf kancellárral, aki egyébként is hathatósan pártolta a két szerzetes ügyét, ajánló levelet íratott Zichy Ferenc gróf győri püspöknek és pártfogásába ajánlotta a kamillánusokat. Ez a nagynevű s minden művelődési és emberbaráti ügyet melegen támogató egyháznagy 1760 őszén szívesen megígérte a két kamillánusnak, hogy befogadja őket egyházmegyéjébe.

Erre Negretti és De Liancourt kérvényt intéztek Bécsből Győr város tanácsához s arra kérték, hogy addig is, míg más lakásról gondoskodnak, engedje át nekik Győr-újvárosban a Szentháromságról elnevezett szegényházhoz (kórház) tartozó és vele össze-

¹ Budapesti Orsz. Levéltár, Originalia referada, nro 17., 1760. — Tóth i. m. 13. l. — Asztl kézírata.

² A kamillánusoktól ránk maradt és a győri püspöki levéltárban őrzött jegyzék (Liber... obligationum missarum... et... capitalium) szerint 6750 frt. Ezt az összeget a kamara 1784. október végéig kezelte. Minthogy azonban ekkor a kamara a kamatot leszállította 40/o-ra, azért a kamillánusok maguk vették át az összeget és kiadták Viczay Mihály grófnak 50/o-ra.

függő házat. Ennek fejében kötelezik magukat, hogy a szegényházi betegeket még akkor is, ha pestis ütne ki, szerzetesi fogadalmuknak megfelelőleg díj nélkül gondozzák. Ezenkívül kijelentik, hogy a kért házra tulajdonjogot nem formálnak, továbbá sem a plébániai hivatalnak, sem a Győrött levő egyéb szerzetesrendeknek, sem pedig Győr városának semmiféle jogát meg nem sértik s maguknak nem követelik.¹

Minthogy a kamillánusok Pálffy Miklós kancellárt is tájékoztatták a győri városi tanácshoz benyújtott kérelmük felől, azért Pálffy 1760 december 19-ikén levelet írt a tanácsnak s azt a két szerzetes kérelmének kedvező elintézésére kérte. A városi tanács a főkancellárhoz intézett (1760 dec. 30.) válaszában nehézségeket sorol föl, melyeknél fogva nem engedheti át a kért házat. A Szentháromságról nevezett újjvárosi szegényház — írja a tanács — azon időtől fogva, hogy a protestánsok kezéről a katolikusok tulajdonába került vissza, királyi engedéllyel a felebaráti szeretet gyakorlásának helyévé, vagyis kórházzá lett s benne a szegénysorsú helybeli és idegen betegek vallási és nemzetiségi megkülönböztetés nélkül ingyenes ápolásban részesülnek és felgyógyulva elbocsáttatnak. Minthogy pedig megeshetik, hogy a betegek számának szaporodtával a szóban forgó háznak két szobájára is szükség lesz, azért az újjvárosi házat nem lehet átengedni a kamillánus szerzeteseknek. De meg azon okból sem lehet szó az átengedésről, mert a helyiségeknek más célra való fordítása megsértené a kórház alapítóinak és fönttartóinak eredeti szándékát.²

Pálffy e válaszról jelentést tett a királynénak. Mária Terézia nem fogadva el a városi tanács kifogásait, a királyi udvari kamara által rögtön (1761 január 13.) utasította Győr város tanácsát, hogy a kamillánusokat fogadja be és a kérdéses helyiségeket minden további akadékoskodás nélkül adja át nekik.³ A városi tanács e rendeletnek hatása alatt kelt és a kir. kamarához intézett fölterjesztésében kijelentette, hogy a helyiségeket azonnal átadja a kamillánusoknak, amint azok Győrre érkeznek, de egyúttal azt is kéri, hogy a szerzetesek csak addig lakhassanak ama helyiségek-

¹ Győr város levéltára, Prothocolum copiatarum expeditionum liber 4-us. 398—399. lapján. — Budapesti Magy. kir. Országos Levéltár, Originalia Referada, 1760. nro. 17.; ugyanott, Benignae resolutiones, 1760. 90. kötet 80—81. l. és 91. köt. 105—106. l.

² Győr város levéltára, Proth. exped. lib. 4. 369—370. l.

³ Ugyanott, Decreta cameralia, 1761: 183. szám.

ben, amíg más, megfelelő hajlékot nem találnak s ez idő alatt fizessék meg a két szobából, egy konyhából, pincéből, felszerből álló ház után a 40 forintnyi lakbért; ennyit fizetnek a mostani lakók is s e csekély összegre is nagy szüksége van a kórháznak.¹

A két kamillánus letelepedésének ügye időközben a királyi helytartótanács elé került. Mikor Győr város tanácsa a kancellárhoz intézett (és föntebb ismertetett) válaszában akadályt gördített az újbárosi ház átadásának útjába, a kamillánusok megint a királynéhoz fordultak ügyük támogatása végett. Folyamodványukban örök adományul és állandó lakhelyül kéri az újbárosi házat. Megemlítik azt is, hogy ha megélhetésükre nagyobb pénzösszegük volna, mint az a 6600 forint (helyesebben 6605 frt 94 kr.), melyet ő Felsége juttatott nekik Forgách püspök hagyatékából, akkor nem kérnék adományként a házat. Egyébként nem is ingyen kéri a házat, mert az adomány fejében nemcsak a betegek ápolására vállalkoznak, hanem azt is ígéri, hogy az újbárosi lelkésznek, akire 7000 lakosnak lelki gondozása nehezedik, segítségére lesznek a lelkészkedésben.

Mária Terézia e folyamodványt leküldte a helytartótanácsához s azt az utasítást adta neki, hogy mivel a kamillánusok letelepedése és vállalkozása üdvös hatással lehet Győr városnak folyton szaporodó lakosságára, azért a kir. kamarával összeműködve, szólítsa föl a győri püspököt és a városi hatóságot, hogy az ügyet lehetőleg gyorsan és kedvezőleg intézzék el. Erre a helytartótanács, mely már a kir. kamarától is értesült a kamillánusok folyamodványáról, leiratot intézett (1761 febr. 5.) Zichy Ferenc gr. győri püspökhöz és a városi tanácshoz s ez utóbbtól felvilágosítást kért arra nézve, micsoda nehézségekbe ütközik a ház átadása és mily föltétellel hajlandó azt mégis átengedni a kamillánusoknak.² A városi tanács e felszólításra felküldte (1761 márc. 9.) a helytartótanácsához azon iratoknak a másolatát, melyeket előzőleg a kir. kamarához intézett. Ezenkívül arról is értesítette a helytartótanácsot, milyen hatással volt a kamillánusok letelepedéséről és az újbárosi kórházhoz tartozó háznak ingyenes átengedéséről szál-longó hír azokra, akik alapítványt tettek a kórházra. Ezek rögtön visszavonták alapítványukat, Mulartz Henrik pedig, aki 12.000

¹ U. o., Proth. exped. lib. 4. 1761:397. és 409. l.

² U. o., Helytartótanácsi intézmények, 1761:1214. sz., mellékelve a kamillánusok felségfolyamodványának másolata.

forintot tett le alapítványul, mikor a Győrre érkező kamillánusok azt kérték tőle, hogy alapítványának felét ő rájuk írja, egyenesen megtagadta kérelmük teljesítését. Végül magyarázatot ad a tanács arra vonatkozólag is, hogy az úJVárosi háznak ingyenes átengedése azért sem lehetséges, illetőleg a lakbért azért is követeli a kamillánusoktól, mert a kérdéses ház az előző években leégett s az újraépítésére fölvelt 4800 forintnyi kölcsönnek törlesztése még folyik.¹

A helytartótanács a városi tanácsnak ezt a válaszát a királynő elé terjesztette. Mária Terézia most már végleg döntött. 1761 augusztus 19-én kelt rendeletében kijelenti, hogy bár a városi hatóság több nehézséget sorol el az úJVárosi ház átengedése ügyében, mégis, mivel ő (a királynő) már elhatározta, hogy az úJVárosi házat ideiglen a kamillánusok kezére juttatja, azért meghagyja a városi tanácsnak, hogy a házat engedje át a kamillánusoknak addig, míg azok más, állandó lakhelyről gondoskodnak. A kamillánusoknak ennek fejében kötelességük lesz a kórházi betegeket ápolni, valamint az úJVárosi lelkészt lelkészeti teendőiben segíteni. Ez utóbbi kötelezettségért a kamillánusok helyett a válásalap fizeti a 40 forintnyi lakbért. Miután a helytartótanács a királyi határozat felől értesítette Győr város hatóságát, a győri püspököt, a két kamillánust és az úJVárosi lelkészt, a városi tanács azonnal rendbe szedette a kórházhoz tartozó házat s 1761 szeptember havában átadta a kamillánusoknak,² akik azonnal megkezdtek áldásos működésüket a kórházban.

De nem sokáig laktak ebben a házban. 1762-ben Szent Mihály-napján a városi tanács engedélyével a kórháznak második részében levő kétszobás lakásba költözködtek s ezért a városnak 70 forintnyi lakbért fizettek. Azonban ebben az új lakásban is csak néhány évig volt maradásuk. Egy bizonyos győri polgár ugyanis, régi fogadalmát akarván teljesíteni, elhatározta, hogy a Szentháromság-kórházat egészen újraépítteti. Mikor az építkezés annyira jutott, hogy a kamillánusok lakta részre került a sor, a városi tanács felszólította őket, hogy 1765 Szent György-napján költözzenek ki s keressenek új, megfelelő lakást.³

¹ U. o., Proth. exped. lib. 4., 431—435.

² U. o., Helytartótanácsi intézkedések, 1761:1263.; budapesti Orsz. Levéltár, Benignae resolutiones, 1761., 91. köt. 403—404. l.: Győr város levéltára, Proth. exped. lib. 4., 564. l.

³ Győr város levéltára. Tanácsi fogalmazványok, 1764. máj. 17.

Amint a kamillánusok e végzést megkapták, tüstént a városi tanácshoz fordultak és engedélyt kértek tőle arra, hogy az Újvárosban azt a néhány kisebb házat, melyek éppen akkor eladók voltak, megvehessék s helyükön állandó lakást építhessenek. A városi tanács e kérvényt tárgyalás alá véve, a legnagyobb elismeréssel szól a kamillánusoknak Győrött kifejtett működéséről s éppen azért nem is ellenzi a házak megvételét, de emellett azt is kijelenti, hogy a vételbe csak úgy egyezhetik bele, ha erre Mária Terézia királynő engedélyt ad és a háztelkek után járó adónak készpénzben való fizetését magára (a kir. kincstárra) vállalja, mert a tanács semmiféle köztehernek alávetett telket nem mentesíthet, sem pedig a «holtkézre» át nem ruházhat.

A kamillánusok a tanácsvégzés hatása alatt a királynőhöz folyamodtak, kérve őt, hogy vállalja magára a megveendő telkek után járó közadót. S hogy mentől könnyebben meghallgatásra találjon kérelmük, folyamodványuk mellé csatolták azon bizonyítványokat, melyeket a városi tanács, Zichy Ferenc gróf püspök, Horváth János címzetes kanokok, újvárosi lelkész, továbbá Döllner Péter Miksa városi tanácsos, mint az újvárosi kórház felügyelője állítottak ki működésükről. Ezek a bizonyítványok ékesen szólnak arról, hogy a kamillánusok a rendszabályaik által és a királyi rendelet által eléjük szabott kötelességüknek derekasán megfelelték: gyóntatták a német nyelvű lakosokat, éjjel-nappal szorgalmasan látogatták és ápolták a betegeket, ellátták a szentségekkel a haldoklókat, kereszteltek, temettek, a püspöknek és az újvárosi lelkésznek mindenben engedelmeskedtek s egyéb tekintetben is példás életet folytattak, úgyhogy a lakosság igen megszerette őket.¹

A helytartótanács a kamillánusoknak a folyamodványát megküldte a győri városi tanácsnak is és egyúttal felszólította (1764. júl. 12.), terjesszen föl a folyamodvány tárgyára vonatkozólag ki-merítő tájékoztatást és véleményt. A tanács azt válaszolta, amit már a kamillánusoknak is kijelentett, hogy t. i. megengedi az újvárosi háztelkek megvételét a nagy buzgalommal működő szerzeteseknek, de csak úgy, ha a Felség magára vállalja a házadó fizetését.²

¹ U. o., Extractus Prothocolli ordinarii die Junii 17. 1764. conscripti, mellékelve a Helytartótanácsi intézvényeknek 1764:1560. számához. — U. o., Proth. ord. lib. 10. 89—90. l.

² U. o., Tanácsí fogalmazványok, 1764. júl. 17.

2. Végleges letelepedésük, építkezésük és működésük a Majorok¹ nevű külvárosban.

Telekszerzés és a letelepedésükre vonatkozó szerződés.

A főntebb elmondottak tanúsága szerint az úJVárosi háztelkek megvételének ügye már annyira volt, hogy még csak a királynő pénzbeli segítsége hiányzott. Ez meg is lett volna, de egy végrendeletnek, illetőleg néhány pontjának a kamillánusokra való alkalmazása egész más fordulatot adott a kamillánusok ügyének s azt eredményezte, hogy a Majorok nevű külvárosban telepedtek le végleg.

Özvegy *Dilts*² Józsefné Stadler Johanna Franciska, győri lakos tekintélyes vagyonáról 1761 október 28-ikán végrendeletet készített. Ez a vallásos és jószívű nő végrendeletének 20-ik pontjában így intézkedik: «Gyakran szánakoztam a Fejérvári-kapú előtt³ és Szabadhegyen⁴ élő embereken és lakosokon, akik különösen éjnek idején lelki vigasztalás, gyónás és áldozás nélkül költöztek el e világból. Minthogy pedig e külső városrészekben a lelkek száma napról-napra szaporodik, azért 2000 forintot hagyok avégre, hogy e külső területen egy kis templom építtessék. Ha azonban e külvárosi lakosok számára más módon épülne templom, akkor ezen összeg fordíttassék a lakosság közepette emelendő plébániai háznak és közelében egy tanítói lakásnak az építésére». A végrendelet 21-ik pontja pedig a 20-ik ponttal összefüggésben így szól: «Egy lelkész fönntartása végett, aki a külvárosban tartozik lakni, 4000 forintnyi összeget hagyok Győr városának kezelésében úgy, hogy ennek az összegnek ötös kamatját oly kötelezettséggel kapja meg évenként a lelkész, hogy az én lelkemért, valamint két férjemnek és az egész rokonságunknak lelki üdvösségéért évenként kétszáz misét tartozik mondani; ezenkívül kötelessége lesz a (külvárosi) gyermekeket a keresztény vallásban oktatni.» E pontok végrehajtását Diltsné a városi tanácsra bizza.⁵

¹ E városrészt régente a fönnt említett néven kívül *Pusztá-Majoroknak* (latinul: *Allodia*), ritkábban *Szent Flórián-külvárosnak* (*Suburbium Sancti Floriani*) is nevezték; 1848-ban pedig a *Nádorváros* nevet kapta.

² E név *Diltsch*, *Dilcs*, *Delts* alakban is előfordul az iratokban. Dilts József gazdag timár volt Győrött. Diltsné első férje Streber János volt.

³ A Fejérvári-kapun kívül elterülő városrész volt a Majorok.

⁴ Győrnek külvárosi része, a Majoroktól délkeletre.

⁵ Győr város levéltára, Végrendeletek, 306. szám.